

243125

N. DRĂGANU

A.) ETIMOLOGII
B.) CHESTIUNI SINTACTICE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EXTRAS DIN

„REVISTA FILOLOGICĂ“

ANUL II (1928)

EDITURA CERCULUI DE STUDII FILOLOGICE, CERNĂUȚI

12609

1929

243125 A.) ETIMOLOGII.

1.) ÎNTUNECĂ.

Se știe că verbul *întunecă* a fost adus mai întâiu în legătură cu *întunerecă* și *întunereci* < *întunerec* < lat. *tēnēbricus*, -um (< *tēnēbrae*)¹⁾. Dar însuși *întunerec* presupune o influență străină, căci *tēnēbricus*, -um în mod normal ar fi trebuit să dea: **teneurec* > **tineurec* > **tinerec* > **tânerec* (comp. prov. *ente-nerc*). De aceea s'a admis, pentru a explica pe -u-, influența lui *tunà*, dar s'a adaus că aceste două cuvinte par „nicht recht sinnverwandt zu sein“ (A. Byhan, *III. Jahresbericht*, p. 25, unde se citează Ascoli, *Vermischte Skizzen*, p. 147). Cu toată această greutate Tiktin, *DRG.*, p. 843, menține derivarea din *tēnēbricus*, -um „mit zunächst in den endungsbetonten Formen eingetretener Kürzung“, cum o menține și G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédo-roumain*, I, Iași, 1923, p. 129—130, Nr. 1115.

A doua etimologie a fost cea propusă de A. Byhan, *III. Jahresbericht*, pp. 25—26, : < lat. *in-tunicare*, «mit einem Mantel (= „tunica“) bedecken», „einhüllen“, „vêtir d'une tunique“, în sprijinul căreia s'a invocat span. *entunicar* „in ein Gewand hüllen, die Wand mit Kalk bewerfen“, it. *intonicare*, *intonacare* „berappen“, „schminken“. Această etimologie a fost admisă și de S. Pușcariu, *EtWb.*, p. 78, Nr. 895, și de Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I, p. 134, Nr. 892, care explică astfel evoluția semantică : «înțelesul românesc se explică din acela de „couvrir (avec une tunique“) care, luat în accepțiune mai largă, s'a putut aplica vorbindu-se de întunecarea, înnorarea cerului. Evoluțiunea aceasta semantică apare și în sic. *ammantarsi* „sopracaricarsi di vesti, annebiarsi, annuolarsi“, it. *appanare* „mit einem Tuch (panno) bedecken, trübe machen (die Augen),

¹⁾ Cf. forma *întunerecă* la Coresi, *Tetraev.*, ap. Cipariu *Principii* 393, 7 și Tiktin, *DRG.*, p. 843; *Tremise întunerescu și întunerăcă*, *Ps. Sch.*, p. 345, ps. 104, 28; *unturerece-se ochii loră*, *Ps. Sch.*, p. 210, ps. 68, 24; la Coresi: *să se întunerece*.

verdunkeln (den Geist)“: precum și în bulg. облачамъ „habiller, vêtir, revêtir, couvrir“, облакъ „nuage“, sârb. *oblačiti se* „s’habiller, se couvrir de nuages“, *oblak* „nuage“, *oblaka* „habit“; comp. și nprov. *barbichino, taragnino* „toile d’araignée, nuage léger, brouillard“». Dar nici această etimologie n’a mulțămît pe toată lumea. Giuglea, *Cercetări lexicografice*, București, 1909, p. 10, o combate astfel: „E greu de admis ca de la ideea de a te îmbrăcă cu tunică care — cum se știe — eră de culoare albă!, să se poată ajunge la ideea de întunec!, ci cel mult la ideea de îmbrăcare, învelire (cf. *brac* > *imbracare) etc.“ Crede deci că trebuie să pornim mai curând de la sensul de a „a se face noapte, a începe să se înnopteze“ pentru a ajunge la acel de „a se întunecă în genere“ și propune ca etymon pe *(in)nocticare: „Din *(in)nocticare > *(in)nuhteca s’a ajuns la *(in)tuhneca > întuneca (*h* a dispărut fiind în poziție atonă, chiar de ar fi evoluat până la *f*). Metateza s’a întâmplat sub influența formei cu care acest verb eră în strânsă legătură ca înțeles, *tenebricus* > *tene(u)rec sau mai târziu *tâne(u)rec, care se începea cu *ten-, ori *tân-. După ce s’a ajuns la (in)tuneca, această formă la rândul ei a influențat și pe *(in)tâne(u)rec, schimbându-i pe *tân-* în *tun-*“.

Etimologia lui Giuglea a fost admisă de Meyer-Lübke, *REW.*, p. 322, Nr. 4446, și de S. Pușcariu, *Dacoromania*, I, p. 413, și III, 380.

Dar ea nu mulțămește pe L. Spitzer, care în *Dacoromania*, IV, p. 650, n. 2, observă: «Aber dass rum. *a întunecă* aus einem *inutecă = *innocicare stammen soll, wie nach Giuglea sowohl *REW* 4446, wie Pușcariu *DR* III, 360 (*sic*, = 380) annehmen, ist mir nicht wahrscheinlich: Das „begrifflich weniger wahrscheinlich“, das an ersterer Stelle bei der so einfachen Byhan’schen Etymologie *intunicare steht, muss nach den Analogien bei Candrea-Densusianu als widerlegt gelten». Mai adaug că transformarea fonetică presupusă de Giuglea ar fi trebuit să fie împiedecată și de *noapte* și *înnoptă*, al căror sens nu este prea depărtat de al lui *întunecă*.

Am insistat mai amănunțit asupra deosebitelor păreri ca să se vadă clar felul cum sânt motivate ori respinse. Într’adevăr nici una nu este satisfăcătoare și în cele ce vor urmă voiui căută să dau altă explicare.

Cred, că, întocmai ca și *a se întâmplă*, despre care N. Sulică, *Antropomorfisme și antiantropomorfisme în limba română*, Brașov, 1900, p. 77, și S. Pușcariu, *Din perspectiva Dicționarului*, Cluj, 1922, p. 45¹⁾, au arătat că este un termen sacral rămas din limba augurilor, paralel cu *contemplare* și *extemplo*, care se raportă la un fenomen observat pe cer, „evenimentul“ întrării pasării în *templum* (spațiul descris pe cer cu bățul), iar astăzi se prezintă numai cu sensurile 1. „sich ereignen“, „sich begeben“, „geschehen“, „vorkommen“ și 2. „sich treffen“, și *întunecă* se rapoartă la un fenomen observat pe cer, păstrându-ne un înțeles ulterior în locul celui original dispărut.

Se știe că adeseori acțiunile sau fenomenele secundare care însoțesc un fenomen principal, sau considerat ca atare, ajung cu timpul să-l numească chiar pe acesta. Verbul *a se rușină* și substantivul *rușine* numesc sentimentul cu numele *roșului* ivit în obraz la producerea lui. Verbele *a (se) bate*, *a (se) gonî*, *a (se) alungă*, *a (se) sări* etc. au ajuns să însemneze însuși actul împreunării deosebitelor animale.

„Întunecarea“ cerului este pricinuită, cum știm cu toții, de „înnorarea“ împreunată cu „tunare“ sau „tunet“. Când începe a se înnoră și a tună „întunecă sau se întunecă“. De ce n'am presupune deci pentru acest verb un iterativ sau incoativ *întunecare (< tönare) „a începe să tune“ ?²⁾

Ar trebui să pornim de la forma impersonală *întunecă* „obscuratur, tenebrescit, tenebrae ingruunt“ (Lex. Bud., etc.; arom. *cātu întunică* „îndată ce se înseră“, T. Păpahagi, *Basme arom.*, p. 3/18, 153/39, 664, *cātu 'ntunică* „îndată ce se înseră“, id., ibid., p. 61/17, 86/4, 235/13, 332/17, 664), pentru a trece la cea personală intransitivă, apoi la cea reflexivă sau pronominală și, în sfârșit, la cea activă transitivă, forme cunoscute toate la apariția celor dintâiu monumente literare.

Pentru a întemeia această etimologie, mai amintesc următoarele.

Cele mai multe din exemplele vechi, active intransitive, reflexive sau pronominale și active transitive (impersonalele, cum se știe,

1) Cf. și aprobarea lui V. Bogrea, *Dacoromania*, II, p. 763.

2) Pentru sufix cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, § 577; Kurt Schuffert, *XIX. Jahresbericht* (1913), pp. 147—151; G. Pascu, *Sufixe românești*, pag. 177.

prin însăși natura lor n'au subiectul exprimat : ca subiect este considerat un substantiv alcătuit din radicalul verbului, în cazul nostru „tunul“ sau „tunetul“), pe care le cunoaștem, se rapoartă tocmai la ceriu, nori, soare, etc., deci la fenomenele din natură în legătură cu care și-a schimbat *întunecă* înțelesul. Firește, fiind vorba de construcții ulterioare, concluziile trase din ele nu sânt concluzive, dar merită să fie amintite. Iată câteva :

1. *soarele va întunecă* „se va întunecă“ (Cipariu, *Crest.*, 5, Coresi, *Ev. Matei*, XXIV, 29; *întunecă soarele* (*Cuv. d. bătr.*), I, 402, Moxa); *soarele va întunecă* (*Cuv. d. bătr.*, II, 455; *Cod. To-dorescu*, 78 r⁰); *soarele și luna întunecară* (Varlaam, *Caz.*, 118₁); cf. pentru formă și: *care mînică nu întunică* (Baronzi, *Limba rom. și tradițiunile ei*, I, 61). etc. 2. *după aceia va plînge pămîntul și să vor întunecă ceriurile de sus* (Gaster, *Chrest.*, I, 142, Hrisov, a. 1650); *Septemvrie în 12 s'au întunecat soarele* (*Let.*², II, 44, N. Costin); *Cerul să întunecă, vijelia începe a întărîta valurile* (S. Marcovici, *Datoriile omului creștin*, 13/28); *Cerul să acoperă cu nori și s'a întunecat* (Alecsandri, *Poezii*, II, 121); *soarele să va întunecă și luna în sânge să va întoarce* (Gaster, *Chrest.*, II, 218); *se întunecă* („es dunkelt“, etc.) 3. *în nuăr ce ploaă și întunecă soarele* (Gaster, *Chrest.*, I, 106); *Lumina [fulgere]lor ... îți întunecă vederile* (Nădejde, *Nuv.*, II, 93, ap. Tiktin, *DRG.*, 843); *Domnul norii adună, Ceriu 'ntunecă* (Alecsandri, *P. pop.*, 189); etc.

Toate celelalte sensuri figurate ale lui *întunecă* sânt ușor explicabile după stabilirea sensului „finster, dunkel machen, verfinstern, verdunkeln, verdüstern“, „finster, dunkel werden, sich verfinstern“ ca sens fundamental; *Că-i întunecase [bogatului] mintea averile* (Antim, *Did.*, ap. Tiktin, I. c.), *Nu vă 'ntunecați*, (Alecsandri, *P. pop.*, 117), etc.

Un interesant pendant, atât ca origine, cât și ca evoluție a înțelesului, este arom. *înturinare*, pe care-l cred împreună cu P. Papahagi, *Analele Dobrogei*, IV-1923, 374, un derivat cu sufixul iterativ lat. -inare din lat. *tōnare*¹⁾, cu disimilația lui

¹⁾ Pentru suf. -inare cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, 585; Kurt Schuffert, *XIX. Jahresbericht* (1913), pp. 186—188; S. Pușcariu, *Dacoromania*, I, 228; N. Drăganu, *Dacoromania*, III, 509—514. Sufixul este cunoscut și în arom., cf. d. ex., *însurină* „a sta la soare“ alături de drom. *a se sorî*, etc.

-n-, ca și în *nduricare* (și accentuez deosebit asupra acestei potriviri!), pe care-l întâlnim la Dalametra *Dicț. macedo-rom.*, p. 153, alături de *ndunicare* (cf. *ntunicare*, P. Papahagi, *Basme arom.*, 664; etc.). Etimologia lui Capidan, care-l derivă în *Dacoromania*, III, 761—2, din lat. *rutilo*, -are „rötlich schimmern, wie Gold glänzen“, a străluci roșiu ca aurul“, deși ademenitoare ca înțeles, este mult mai greu de admis din punct de vedere formal, presupunând prea multe transformări: ar fi dat „mai întâiu *rutirare*, după aceea *rutinare* (cu disim. lui *r-r* în *n-r* ca în *alunicare* pentru **aluricare* din *lubricare*) și la urmă, prin metateză și supt influența lui „*ntunicare*“, forma actuală *nturinare*“.

Evoluția sensului lui *înturină* ne arată clar cum a evoluat la început și cel al lui *întunecă*. Sensul cel mai vechiu al lui *întunecă* a fost cel de „a începe să tune“. Capidan ne spune: „Se spune mai ales despre vreme când începe să tune și să fulgere și începe să se strice întunecându-se“ (*Dacoromania*, III, 761), iar P. Papahagi: „Se zice mai ales când se întunecă cerul de tună și fulgeră, de crezi că se prăpădește pământul“ (*Analele Dobrogei*, I. c.). Din acest sens s'a dezvoltat mai întâiu cel de „a vremui“, „a ninge“, „a viscolii“ („vremuește de nu se vede“, P. Papahagi, *Analele Dobrogei*, I. c.; „a cădea zăpadă“, „a ninge“: *'ndurinează nafoară* „ninge afară“, Dalametra, I. c.; *Trei dzâle nturină nipăpsit* „trei zile a viscolit neconținut“, Mihăileanu, *Dicț. macedo-român*, p. 386, și Capidan, I. c.; post-verbal *înturin*, art. *înturinlu* „viscol“, *ibid.*), în sfârșit din acest din urmă cel de „a se întunecă în urma înnorării împreunate cu început de tunete“ (*Si 'nturină nafoară* „s'a întunecat afară“, P. Papahagi, *Analele Dobrogei*, I. c.).

Faptul că în arom., în afară de „bumbunează“, pentru „tună“ s'a păstrat și *detună* (la Aromânii din Siraco), nu este o pricină ca să înlăturăm etimologia lui P. Papahagi. Ea poate fi mai curând pricina diferențării înțelesului, diferențare care s'a întâmplat și în dialectul daco-român la *întunecă* poate tocmai pe urma păstrării lui *tună* care a continuat să numească fenomenul original.

Trecerea de sens de la „a viscolii“, în special de la a se înnoră“ la cel de „a se întunecă“ este cunoscută, cf. gr. ζόφος „ténèbres; occident“, care este înrudit cu ζέφυρος „vent d'ouest

ord. violent ou pluvieux“ (Boisacq, *Dict. ét. de la langue grecque*², 310); γνόφος, ὀνόφος „obscurité, ténèbres“ cu νέφος, lit. *debesis* „nuage“ (id., *ibid.*, 193), germ. *dunkel* este înrudit cu *dumpf* „umed“ (v. Kluge, *Et.Wb.*, s. v.), etc.; ori invers, : lat. *caligo* înseamnă „Finsternis“ și „Nebel“ (Walde, *LEW*, s. v.), v.-bg. *mrakъ* „Finsternis“ și „Wolke“ (Vondrák, *Vergl. sl. Gramm.*², I, 200, și Berneker, *SEW.*, 78 și 38), etc.

Cât privește în special pe *întunecă* putem presupune că la schimbarea înțelesului lui a contribuit și *întunerecă*, *întunereci* cu care s'au influențat reciproc.

2.) ÎNTONCĂ (TUNCĂ).

Cunosc acest verb din regiunea Năsăudului în forma *a-i întoncă cuiva* = „a-i veni o toană“, „a-i cășună“, „a-i trăzni prin cap“. Prin Bănat este cunoscută forma *a tuncă*, tradusă de Weigand prin „in den Sinn kommen“ (še ts-o tuňkat yn kap, *Jahresbericht*, II, 329) și de Coca prin „einfallen“ (așa-i *tuncă* câte-o dată), deci „a-i trăzni prin minte, a-i cășună cuiva“, despre care Pușcariu, *Dacoromania*, V, 425, spune că „presupune o formație străveche *tonicare“. Într'adevăr însă, deși apropierea de *tună* (cf. *a-i tună cuiva ceva în minte*, „Contemporanul“ I, 510, alături de *a-i trăzni cuiva ceva prin minte* și *a tună* „a intra cu zgomot și pe neașteptate undeva, a da busna“, *Dacoromania*, V, 424—425) este cât se poate de ademenitoare, totuși verbul *întoncă* (cu -o- aton > -u-: *tuncă*) nu derivă din lat. *tonicare, ci este un derivat al lui *toancă* „Wasserstrudel“, „die Stromschnelle“, „tournant, tourbillon“ (Barcianu, Alexi, Damé, Cihac, II, 414), plur. *toance* (cf. în toponimie *Toancele*, pe Bistrița, în jud. Suceava, *Marele Dicț. geogr.*, V, 631), care se întrebuițează și figurat, cu sensul lui „toană“, „Launen-anfall“ : *într'o toancă am făcui asta*, la Viciu, *Glosar* (Țagul-Mare, pe Câmpie), unde se dă și derivatul *toncòs* „cu toane“.

Radicalul lui *toancă* este, firește, identic cu cel al lui *toană* (der. *tonòs*, -oasă, poate și *tăndòs*, -oasă), iar acesta nu are a face cu *tună* (Al. Philippide, *Principii de ist. limbii*, I, 61, 148), nici cu *tunna*, *tonna* „vas aquae, vini... et alius liquoris capax“, din care derivă G. Giuglea, *Cercetări lex.*, p. 26—27 (cf. și Tiktin, *Dicț. rom.-germ.*, 1614: „Schwerlich zu prov. katal. *tona*, frz. *tonne* „Tonne“) pe *tonă* „butoi“, auzit la Săcele (cf.

însă germ. *Tonne*), ci, cum a arătat încă Cihac, II, 414, cu slav. *tonați* < *topnați* — *tona* „inmergi“ (cf. și forma *topiti* „inundare“, *überschwemmen*). *Toană* în sensurile date de Tiktin, I. c. (1. „Anfall“, 2. „Launen-anfall“ (cf. *a-i veni o toană, are toane* etc.), 3. „Weile“, 4. „ins Eis gehauenes Loch“; cf. *copcă, produf*) este identic cu slav. *tonja* (rus., s.-cr. *tonja*, pol. *tonia*, ceh. *tůně*, n.-slov. *toń*, etc.), care în rusește înseamnă: 1. „der Ort, wo die Fischernetze ausgeworfen werden; die Einrichtung zur Netzfischerei, die Fischerei“; 2. „der Fisch-, Netzzug, -wurf“, în cehește „Vertiefung im Flusse“, pol. „Tiefe, der mit Netzen umstellte Strich Wassers“, iar s.-cr. „tempestatis genus“. Sensul de „Weile“ s'a raportat la început la „timpul necesar pentru prinderea peștelui de la aruncarea năvodului până la tragerea lui“ (Păsculescu, *Lit. pop.*), iar „copca, produsul“ în fond este identic cu sensul întâiu al cuvântului rusec.

Totuși cred că *toancă* nu este un derivat românesc al lui *toană* (cf. Cihac, I. c., și I. Jordan, care în *Rumänische Toponomastik*, p. 221, trimite pentru *Toance* numai la pol. *tonia* „Tiefe, der mit Netzen umstellte Strich Wassers“), ci l-am primit ca derivat. Într'adevăr *tonka*, ca diminutiv al lui *tonja*, este cunoscut în rusește (vezi Pawlowski, 1614) și trebuie să fie cunoscut și în celelalte limbi slave.

De încheiere observ că din același radical slav mai avem în românește pe *potop* și *zaton*.

3. MIȘIȚĂ, MIȘENIȚĂ, MIȘINĂ, MIȘINĂ (MUȘINĂ), MUȘINOIU (MUȘUNOIU, MUȘUROIU, MOȘOROIU etc.), MIȘUI (MÂȘĂI), MUȘLUI.

D-l Ion Clopoșel mi-a comunicat cuvântul *mișiță* cu sensul de „grămezile de alune, nuci, etc., de excelentă calitate strânse subt pământ de verveițe și șoareci“. Tot d-sa mi-a atras atenția că în „*Patria*“ din 6 Ianuarie 1929 se întâlnește acest cuvânt întrebuițat în sensul de „economie țărănească pentru iarnă“. Cu sensul de „braț“, „brachium“ îl găsim în *Psalt. Șch.*, p. 241: *izbăvit-ai cu mișița ta oamenii tăi* (ed. Candrea, p. 153¹⁵)

Avem a face, cum este evident și din textul slav al Psaltirii, cu slavul *myška* (diminutivul lui *myš*), care afară de

„mus femina“, „die Maus“, a ajuns să aibă și pe cel de „la-certus“, „die Muskeln des Oberarms“, „der Arm“ (pentru evoluția sensului cf. lat. *musculus* „Muskel“, gr. $\mu\upsilon\varsigma$, idem, $\mu\upsilon\omega\upsilon\varsigma$ „muskelreiche Gegend des Leibes“, v. -i. *mušká-s* „Hode, weibliche Scham“, gr. $\mu\upsilon\sigma\chi\omicron\nu\varsigma$ τὸ ἀνδρῆϊον καὶ γυναικῆϊον μῦρον (Hes.), vgs. *mūs* „Muskel, bes. am Oberarm“, ngs. *Mäuschen*, *Maus*, arm. *mukn* „Muskel“, ap. Walde s. v. *mus*, *muris*, și Vondrák, *Vergl. slav. Grammatik*², I, 131 și 622)¹). Amândouă sensurile le are srb. *mišica* (cf. *Rječnik*, VI, 770); unul rus. *myšca* „der Muskel“, „der Arm“, „die Hand“ (cf. Pawlowski, I, 701) și rut. *myšyca* „der Arm“ (cf. Żelechowski, II, 441)²).

Din sensul de *șorecoaie* sau *șoreciță* s'a putut desvoltă ușor și sensul de „locul“, „cuibul“, „culcușul unde-și are șorecoaia sau șorecița puii și unde-și adună provizia“, de „grămadă“, „grămejoară“ sau „mușuroiu“.

Aceasta ne-o dovedește alt cuvânt înrudit cu cel anterior, anume *mi'șeniță*, pe care dicționarele-l glosează: „Ort wo es von... wimmelt“, „Brutstätte“, „Nest von...“, „fourmillière“; cf. cuib: *Sulina*, *acea mișăniță de aventuri din tot orientul* (Ral. Suv. 154, ap. Tikin, *DRG.*, 996); *după cei trece Podul Iloaei*, *mișeniță de jidani stremțoși și puturoși* (C. Negruzzi, 247, ap. Tikin, *ibid.*), care trebuie derivat dintr'un slav. *mišenica* (cf. srb. *mišnica* 1. „muscipula“, „decipula“, „cursă de șoareci“; 2. „fucello del braccio“, „radius“, *Rječnik*, VI, 774; bg. *myšenica*, *myšnica* „otă myšja“, „de șoarec“, Gerov, *Rječnik*, I, 97; ceh. *mišenice* „Gemisch“), care n'are deci a face cu verbul v.-bg. *měsiti*, *měšati* „mischen“, cum crede Cihac, II, 198, și după el Tikin, *DRG.*, 996.

Cuvintele acestea două, a căror etimologie se pare atât de clară, ne lămuresc și originea lui *mi'șină* (rostit și: *mi'șună*, Delavrancea, *Sult.*, 89; N. D. Popescu, *Basme*, I, 7), pentru care s'au propus atâtea etimologii, fără a izbuti să ne mulțamească nici una. E vorba doar de un membru al aceleiași fa-

¹) Amintesc și rom. *șoricei*, plur. tant., „Art schmerzhaftes Anschwellungen am Halse des Pferdes“.

²) Explicarea românescului vechiu *mișiță* „braț“ < v.-bg. *mišica* „mușchiu“ v. și la Candrea, *Psalt. Șch.* I, p. CCXXXI, și V. Bogrea, *Daco-romania*, III, 448.

milii de cuvinte, care, cum ne arată forma și accentul, trebuie să fie slavă.

Iată etimologiile care s'au propus (omîtînd pe a lui Cihac și Tiktin despre care a fost vorba mai înainte).

S. Pușcariu, *Conv. Lit.*, XXXIX, 323—324, explicînd pe *tușină* adaugă: »*Mișină* e echivalent cu „furnicar“, în sensul figurat al cuvîntului. Astfel găsesc în Sybaris de I. Adam, pag. 191: „bine c'am dat de *mișina* [*fraci]lor*“, iar în Rătăcire pag. 227: „se ținea să nu cadă peste dînșii, cum cade mîța peste *mișina* de șoareci“. Din *mișină* e derivat verbul *mișina* (Damé), iar din *mișună verbul *mișună*, alături de care există, după modelul lui *îngreun* — *îngreui*, și *mișui* (C. Boliac: vîna-tul *mișue* în țară“; Delavrancea, *Intre vis și viață*, 166: „Privirile-i alunecau pe poteca de argint trasă de soare peste velința mării *mișuită* de colori“).

*Mișună corăspunde sunet de sunet lat. *mistionem* „în-vălmășeală“. Un derivat interesant e *mușunoiu*, *mușuroiu* (cu asimilație vocalică în loc de *mișunoi), la început echivalent cu cuvîntul „furnicar în amîndouă sensurile, mai tîrziu însemnînd numai „casă de furnică“, de unde sensul de „grămăjoara de pămînt făcută de sobol“; la Aromâni afară de aceea *mușuron'u* sau *șumuron'u* mai însemnează „sobol“» (cf. și *EtWb.*, p. 95, Nr. 1098)¹⁾.

Tiktin, o. c., p. 996, observă cu drept cuvînt împotriva acestei etimologii: „Die Herleitung von lat. *mistio*, -onis „Mischung“ scheidert an der (bei Cih. Pușc. falsch angegebenen) Betonung“²⁾. S'ar putea vorbi de ea doar în cazul cînd pe *mișină* l-am consideră de postverbalul lui *mișină*, dar în acest loc Pușcariu ne spune tocmai că „din *mișină* e derivat verbul *mișină*. . .“

Candrea explică pe *mișină* din: «Lat. *mëssio*, -onem, de unde, prin asimilarea vocalelor *mușune, din care apoi *mișină*, *mișună* sub influența formelor verbale *mișină și *mișun*. . . Cît privește înțelesul constatăm că sensul general de „moisson, récolte“ s'a restrîns mai întîi la acela de „provisions d'hiver“,

¹⁾ Și în *Dacoromania*, I. 102, consideră Pușcariu verbele *mișună* și *mișul* de origine „latină“.

²⁾ Etimologia a fost admisă de Meyer-Lübke, *REW.*, p. 411, Nr. 5620.

mai special „provisions d'hiver amassées par les rats“, de unde s'au desvoltat treptat înțelesurile de „amas — tas — foule — fourmière“» (Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I, p. 172, Nr. 1140).

Această etimologie a fost admisă de Giuglea, *Dacoromania*, III, 613. Dar și împotriva ei trebuie să ridicăm aceeași obiecțiune pe care a ridicat-o Tiktin împotriva celei a lui Pușcariu.

În sfârșit, pentru aceleași motive, nu este mai acceptabilă nici etimologia propusă de G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédo roumain*, I, p. 119, Nr. 996, s. v. *șumuroiu* (*șumironiu*, *mușuroiu*) 1. „Taupinière“, 2. „Taupe“, din lat. „mansio, -onis ‘habitation, action de demeurer, de séjourner; couchée, halte, station’, woraus (sic!) *mășune, *moșune + -oïŭ [Pascu]. — dr. *mușunoïŭ* 1. 2. — dalm. *moșuna* ‘casetta di campagna per ricoverarvi le pecore, etc.’, leccesisch (sic!) *masunu* ‘tanière, gîte, caverne’, sard. *masone* ‘troupeau’ < mansio, -onis. — istročak. *moșuna* ‘stabulum cum tecto in medio aperto’, romanisch (sic!) [Štrekelj, *AsiPh.* 28 (1906) 523]“.

Mai aproape de adevăr este V. Bogrea, *Dacoromania*, III, 448, după care „în rom.-dial. *mișină* „locul sau borta, unde șoarecii strâng de-ale mâncării“ (*Rev. critică-literară*, IV, 338), avem, poate, pe lângă lat. *messio* (Candrea) și pe sl. *mîši* „șoarece“ (păstrat, dialectal, în sârbismul *mișomor* „otravă de șoareci, șoricioaică“¹).

Într'adevăr avem a face cu slavul *myšina* „de șoarece“ (cf. srb. *mîšina* „augm. lui *miš*“: 1. „sorcione, Ratte“, 2. „Art Pflanze“, „herba quaedam“, ca și rom. *coada*~, *urechia*~, *ochii șoarecului* și *șoricelului*, *Rječnik*, VI, 771; *mišana* „Obstdarre“, *ibid.*, 768; rus. *myšina* 1. „das Mäusefleisch“, 2. „das Mäusefell“, 3. „das Mäuseloch“, Pawlowski, I, 701; rut. *mišenja* „Junges einer Maus“, *mišin*, *mišiŭ* „Maus —, Mäuse —“ *Želechowski*, II, 441, etc.).

Înțelesurile lui *mișină*, pe care le întâlnim întocmai și în limbile slavice, trebuie deci grupate în felul următor:

1. „Gaură sau culcuș, cuib de șoareci“, „grămăjoare de pământ făcute de șoareci, guzani și popândoci, având în ele mohor păsăresc, drept culcuș, pentru aceste vietăți: *O mi-*

¹) Asupra acestuia insistă mai amănunțit Bogrea în *Dacoromania*, IV, 833—834.

șină de șoareci = un cuib de șoareci, în genere“ (Com. Furtună); „Erdhaufen der Feldmaus, des Hamsters etc.“ (Tiktin, I. c.), „locul sau borta unde șoarecii strâng de ale mâncării“, „terrier où les rats amassent des provisions“ (Rev.-cr. lit., IV, 338): [Guziul] de prin țarini grăuncene culesese și... în mișina ce făcuse le strânsese (Cantemir, Ist. ierogl., 191). Cum cade mâța peste mișina de șoareci (I. Adam, Rătăcire, 227). Ce ai strâns tu, pentru iarnă, că eu am făcut nouă mișini pe câmp? (Șez. VII, 27).

2. Prin extensiune a putut ajunge să însemne și numai „proviziile“ adunate de șoareci: „grămăjoară de spice adunate de șoareci după seceriș“ (Giuglea, Dacoromania, I, 497, și III, 613).

3. Tot prin extensiune, firește, cuvântul s'a putut întrebuițâ și pentru a numi cuibul altor animale, dacă eră făcut cam la fel cu al șoarecilor: Bine c'am dat de mișina [raci]lor (I. Adam, Sybaris, 191) Unde te afli? Într'un furnicar ciocotesc! Într'o mișină de jigăni cu fețe de om (Alecsandri, Teatru, 1843).

4. De asemenea figurat a putut să numească „mulțimea“ (mai ales de ființe vii: pasări, insecte, etc.) care se mișcă repede încoace și încolo întocmai ca și șoarecii și furnicile dintr'un mușunoiu, însăși „mișcarea“ acestora, „foule, fourmillière, grouillement, fourmillement“, „Gewimmel“ (Rev. crit. lit., III, 161): [Ea] vâri cheia în lacăt și pe loc s'auzi o vuală de cutremur c'o mișună amestecată cu cântece (Delavrancea, Sult., 89).

5. Din sensul 1 și 2 se explică și evoluția la cel de „provisions d'hiver“, „Wintervorrat“, Șez. V, 106 (cf. mai ales Șez. VII, 27, și Giuglea, I. c.): Strânge mișină de cu vreme, Pann, Pov. vorbe¹, III, 72), sens înrudit cu srb. *mišana* „Obstdarre“.

6. Chiar și sensul de „germe de fève (marque aux dents des chevaux qui permet de constater leur âge)“, Damé, Term., 47, tradus de Tiktin, I. c., „Bohne“, „Kennung an den Zähnen des Pferdes“, pare a fi același cuvânt, fie că pornim dela sensul de „gaură“, fie că de la cel de „alune“, „nuci“, etc., găsite în „mișina“ șoarecilor.

Forma *mișună* a evoluat în mod obișnuit din *mișână*¹⁾

¹⁾ Cf. mold. *mhișână* (Șez. V, 106).

< mișină (-i- > -â- > -u- după ș). Verbul *mișină* (*mișună*, ban. *amișună*, com E. Petrovici) „durcheinander wimmeln“ este, evident, un derivat al lui *mișină*, întocmai cum forma *mușină* ¹⁰. „(durcheinander) wimmeln“, 2. „schnüffeln, beschnüffeln“ (exemple vezi la Tiktin, *DRG.*, 1025) ¹¹ poate fi o formă evoluată în mod normal (cu -â- > -u- după labială, cf. *mușlui*), ori metatezată din punct de vedere fonetic din *mișună* (n'are deci a face cu it. *muso*, fr. *museau*, etc., „Schnauze“, la care trimite Tiktin, l. c., și *Dicț. Acad.*, I, p. 157, < lat. *musus. cf. Meyer-Lübke, *REW*, p. 427, Nr. 5784, la care se gândește și Kurt Schuffert, XIX. *Jahresbericht*, p. 188 : „a mușina = der Spur folgen s. Pușc. zu musus Schnauze“, iar în legătură cu *mușinoiu* și alții). În cazul din urmă metateza s'a produs poate sub influența lui *mușină* 1. „Stechfliege“, 2. „Made der Fliege“, < slav. *muha* „Fliege“, cf. și *mușiță* 1. „Stechfliege“, 2. „in Haufen sitzende kleine geflügelte Insekten u. deren Maden u. Eier“ < slav. *mušica*, dem. lui *muha* (Tiktin, *DRG.*, 1025 și 1026).

După toate acestea *mușinoiu*, cu toate formele lui (v. rom., mold., trans. *mușănoiu*, *mușunoiu*, *moșinoiu*, *moșănoiu*, *moșunoiu*, munt. *mușuroiu*, *moșuroiu*, ban. *mușuroñŭ*, *moșuroñŭ*, *moșoroñŭ*, arom. *mășăroñŭ*, *mășiroñŭ*, *mușuroñŭ*, cu metateză *șumuroñŭ*, pentru care v. exemple la Tiktin, *DRG.*, 1012, și Candrea-Densușianu, *Dicț. et.*, I, p. 174—175, Nr. 1154) mi se pare că nu poate fi decât augmentativul lui *mișină* sau *mășână < slav. *myšina*) sau un derivat al verbului *mușină* sau *mișină* cu suf. *-oiu* ²⁾. Adevărat că cuvântul *mușinoiu* pare a fi vechiu, găsindu-se și în dialectul aromân, și tot atât de adevărat este că dacă este vorba să-l punem în legătură cu ideea de „șoarece“, uzând de asterisc, deci reconstruind o formă potrivită, l-am putea deriva din oricare limbă veche (cf. lat. *mus*, gr. μῦς, gr. μῦς, μῦών, μῦξος, vgs. *mus* „Maus“, v.-bg. *myšъ*, alb. *mī*, etc.). Dar nu putem să nu avem în vedere faptul că el se încadrează foarte bine, și din punctul de vedere al înțelesului, și al formei,

1) Pentru acest sens cf. cele spuse mai încolo despre *mișul* și *mușlui*.

2) „Augm. von *mișină*“ îl crede și Tiktin, *DRG.*, 1012 fără a putea explica pe *mișină*, cum am amintit. Pușcariu, *Dacoromania*, III, 664, îl consideră derivat deverbal din *mișuna* + suf. *-oiu*, ca și *ascultoiu*, *lucroiu*, *usturoiu*, *arzoiu*, *bâ(n)zoiu*, *bobotoiu*, etc.

în familia lui *mișină*, *mișină* (*mușină*), *mișeniță*, *mișiță* și, cum vom vedea mai încolo, a lui *mișui* (*mășâi*) și *mușlui*.

Formele cu *-r-* au rezultat din disimilarea lui *-n-* din radical față de cel din sufixul *-oñu*, care, în mod firesc, trebuia să fie mai rezistent, fiind caracteristic.

Se știe că acest *-oñu*, cât timp s'a simțit *-n-* din el, nu numai a atras un alt *-n-* în anumite cuvinte (cf. *ancoñu* = „*acoiu*“, *Rev. crit. lit.*, III, 86), ci a pricinuit asimilări: mold. trans. *punoiu*, < *puroiu* < lat. *pus*, *-ris* (Tiktin, *DRG*, 893); *răsunoiu*, *rusunoiu* < *răsuorñu (< *răsură*) > *rusorñu* (*Rev. crit. lit.*, III, 167) > *rusoroiu* (Tiktin, *DRG.*, 1308); *ustunoiu* < *usturorñu* (< *ustură*) > *usturoiu* (Tiktin, *DRG.*, 1703); *Anieș* < *Arenieș* (< ung. *Aranyos*) > *Arieș* (N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 59—60); și, firește, și disimilări, cum arată diferitele forme ale lui *mușuroiu*, ale cărei forme disimilate apar în rândul întâiu tocmai în regiunile în care *-ñ-* din suf. *-orñu* s'a păstrat, în Bănat și la Aromâni, lucru care trebuie remarcat deosebit.

Numeroase exemple de disimilație *n-n* > *r-n* și *n-r* a strâns S. Pușcariu în *Dacoromania*, IV, 718—719. Mai adaug aici numai pe *gogoroană*, „bomboană“ alături de *gogonoiu* și *gogoneă* < *gogon* (*Dicț. Acad.*, II, 282), pentru că se prezintă într'o situație întru câtva asemănătoare cu a lui *mușuroiu* > *mușuroiu*. De asemenea, și pentru același motiv, pe arom. *nduricare* alături de *îndunicare*, *întunicare* (cf. Dalametra, *Dicț. macedo-rom.*, p. 153, P. Papahagi, *Basme arom.*, 664, etc.) și *înturinare*, care, cum arăt în alt loc, amândouă sânt derivate din lat. *tōnare* „a tună“, (pentru cel din urmă cf. P. Papahagi, *Analele Dobrogei*, IV—1923, p. 374; altfel Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 761—2: < lat. *rutilo*, *-are*).

Toate celelalte explicări, care i s'au dat lui *mușuroiu* întâmpină greutăți mult mai mari. Astfel lat. *mus araneus*, *-um* „*musareigne*“ (cf. rtr. *misarogn*, *müsaruoğl*, cu schimbarea terminațiunii; v.-it. *musaragno*, mil. *muserañ*, *musuriñ*, cu schimbarea terminațiunii; com. *musdarañ*; fr. *musaraigne*; n.-prov. *musaragno*; sp. *musaraña*; port. *musaranho*; comp. it. *toporagno* < *t a l p a a r a n e a*), pe care-l propune ca etymon Candrea (Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I, p. 174—175, No. 1154) și-l admite și Bogrea, *Dacoromania*, III, 448, n'ar fi putut da, după propria mărturisire a autorului decât „**musărânu*“, de unde, prin.

amestecul sufixului *-oñu*, *musăroñu“. Pentru a explica pe *-șar* trebui să admitem influența lui *mișină*, *mișună*, *mușină*. Dar atunci de ce să nu ne oprim deodată la acestea, când nu ni se pune în cale nici o greutate formală deosebită și mai ales când *mușinoiu* (*mușuroiu*, etc.), cum am mai amintit, și ca formă și ca sens intră oarecum în mod firesc în familia acestora?

Cum am arătat când am vorbit de verbul *mișină*, aceleași greutateți ne împiedecă și să admitem derivarea acestui verb și a lui *mușinoiu*, *mușuroiu*, etc., din lat. *m u s u s, -um „Schnauze“.

Nu cred mai fericită nici etimologia lui Giuglea, care, în *Dacoromania*, I, 497—498, îl derivă pe *mușuroiu* din *maus o l ē u m*, cu următoarele explicații: „Dacă din punct de vedere fonetic ne-am așteptă la un *musureu, să nu uităm că în inscripții, din cauza formei speciale ce o avea *maus o l ē u m* îl găsim stălcit în numeroase chipuri. Cred chiar că a putut fi atras ușor de cuvintele în *-e o l u s*, care eră sufix viu, pe când un *-o l e u s* eră izolat și de sigur părea strein. Dintr'un *mușor (*maus e o l u s) s'a ajuns apoi la *mușuroiu* (cf. bănaș. *mușuroñu*) și prin amestecul lui *mișină* și-a alterat și sensul, când obiceiul de a însemnă hotarul cu movili de pământ a decăzut. Astăzi se zice „mușuroniu“ despre orice mogâldeață, grămadă (cu o nuanță de „rotund, conic“) de pământ, nu numai de cele făcute de furnici, șoareci și orbeți».

Dar familia acestor cuvinte încă nu s'a terminat.

În ea intră și *mișul* (*mășâl* „mișină“; exemple v. la Tiktin, *DRG.*, 997) și *mușlul* (Mold.)¹⁾ „(herum)schnüffeln“ (despre câini) apoi prin extensiune despre oameni „hin- und hergehen“ (exemple v. la Tiktin, *DRG.*, 1026), care sânt derivate ale slavului *myš* (rosti *măș* și *miș*) „șoarece“ sau ale unor derivate ale acestuia, raportându-se la „vânarea“ sau „prinderea șoarecilor“, cf. rut. *miškuvati* „schnüffeln, mausen“, *mišovanie* „Mäusefrass“ z. B. Stroh, Getreide etc., „von Mäusen zerfressen“, *mišolov* 1. „Mäusebussard (Buteo lagopus)“²⁾, 2. „Turmfalke (Falco tinunculus)“, *mišolovka* „Mäusefalle“ (Želechowski, II, 441), rus. *myšolovka* „die Haselmaus, der Haselschläfer (Myoxus avellanarius)“ (Pawłowski, I, 701); srb. *mišlovica*, *mišolovka* „Mäusefalk“ (*Rječnik*, VI, 774); etc.

1) Din *mășlul* cu *-â-* trecut în *-u-* prin asimilație la *-u-* următor.

2) Cf. rom. *șorecar* sau *șoricar* 1. „Mäusebussard (Falco buteo)“, 2. „șoarece roșu“, „Königsweihe (Milvus regalis)“, ap. Tiktin, *DRG.*, 1460.

B.) CHESTIUNI SINTACTICE.

1.) (CU, DE, ÎN) TOTULUI TOT și (CU, DE, ÎN) TOTULUȘI TOT.

Pe *totului* din *totului tot* l-am întâlnit singur și în legătură cu prepozițiile *cu*, *de* și *în*, totdeauna scris într'una, ceea ce ne arată că cei ce-l întrebuințează nu-și dau seama de originea lui¹⁾, pe care vreau să o explic în cele următoare. Iată exemplele pe care le am la dispoziție:

1. Singur: *Totului tot, eu știu că am adormit cu gândul la: Cât e Argeșul de mare, Haz ca Săhărelul* [cet. *Săbărelul*] *n'are* (Creangă, *Conv. Lit.*, XVIII, 195, ap. Tiktin, *DRG.*, 1027). *Așa că pământul s'a umplut totului-tot cu apă* (Pamfile, *Povestea lumii de demult*, p. 138).

2. Împreună cu prepoziția *cu*: a) *Când... l-au scos iarăși la'ntrebare, adecă* [= „iată“] *sfântul sănătos cu totului s'au aflat* (Dosoftieiu, *Viețile Sfinților*, 73/2, 19 Oct.). Și în dialectul arom. avem *cu totalui: și-l si vindică oclul cu totalui* (Papahagi, *Basme arom.*, 161/8; cf. *cu tut* 500/37; *di cu totalui* (id., *ibid.*, 184/17; cf. *di cu tot*, 36/13, 69/12, 154/37); *di-a-cu-totalui* (*Cod. Dim. IV. Jahresbericht*, 187/15). b) *Cu totului geminat, fără tot: făcuse doi feți-logofeți cu totului cu totului de aur* (Ispirescu, *Leg.*¹ p. 63; *Leg.*², p. 69).

3. Împreună cu prepoziția *de*: *Impărțirea căsașilor, când să va face pentru aceaste vini, ce scrie mai sus, să înțelege să fie până la o vreme, iară nu de totului tot* (*Prav. Mold.*, a. 1646, *Munt.* a. 1652, ap. Longinescu, *Legi vechi românești*, p. 148).

4. Împreună cu prepoziția *în*: *În totului tot, a fi trecut la mijloc vr'o jumătate de ceas* (Creangă, *Conv. Lit.* XV, 13, ap. Tiktin, *DRG.*, l. c.).

Acest [*cu, de, în*] *totului tot* trebuie analizat [*cu, de, în*] *totul lui tot*, deci cu reducerea (simplificarea, suprapunerea fonetică) sau cu haplogia²⁾ lui *l* în rostirea allegro a celor

¹⁾ D. ex. Tiktin, *DRG.*, 1027, crede că ar fi identic ca formă cu *totului* din *la urma totului* (*Cult. rom.*, II, 28).

²⁾ Fiindcă nu găsesc alt termen mai potrivit (nu pot întrebuința nici pe „asimilație“, nici pe „disimilație“), întrebuințez pe „haplogie“ în sensul ei general de „Einmalsagen“, deci nu pe cel special de „disimilație silabică“, pe care i l-a dat Boomfield, de „omisiune disimilativă a unei silabe“ cum i-a zis Hasdeu, de „superposition syllabique“, cum îi zice Grammont și

două cuvinte care urmează unul după altul, ori, mai bine, *cu totul-i*. În cazul întâiu lui ar fi atributul posesiv al lui *totul*, iar *tot* are diferite funcțiuni sintactice, fiind echivalent cu „în întregime“¹⁾. Să se compare exemplul citat mai sus (*sfântul sănătos cu totulul tot s'au aflat*) cu exemplele: *Alege-un smoc Tot de mac și busuioc*, Alecsandri, *P. p.*, 270, ap. Tiktin, l. c., ori *Cum să ies din piatră Când sânt goală toată*, id., ibid. 15). În cazul al doilea am avea o construcție posesivă a dativului pronumelui personal aton, ca d. ex. în: *se nu bucare-mi-se vrăj-bitorii-mi* (*Ps. Sch.*, ps. XXXIV, 19), *apropiără-se gonitorii-mi* (ibid., ps. CXVIII, 150), *cea dintâiu rază de soare care a pătruns în odăița-mi înghețată* (Sadoveanu, *Viața rom.*, III, 175), *bătând pietrișul cu cârja-i de corn* (id., *Dureri înnăbușite*, Buc., 1925, 139), *să rămâie singur cu gândurile-i* (Rebreanu, *Pădurea spân-zuraților*, 28), etc.

Același sens îl au și sintagmele *cu, de și în totul: eră... îmbrăcată cu un veșmânt vișiniu prea lung, și cu totul împistrit de rază înaurite* (Gaster, *Chrest.*, II, 91). *A fura, luleaua Neam-țului, cu zale cu tot* (Zanne, *Prov.*, III, 210, = „a fi beat“).

Dat fiind acest fapt, este ușor de înțeles că aceste două forme, echivalente ca înțeles, au putut fi puse în vorbirea

---

de „Silbenschichtung“, cum îi zic Nemții (cf. Stolz-Schmalz-Leumann-Hofmann, *Lat. Grammatik*⁵, I, p. 179; J. Schrijnen-W. Fischer, *Einführung in das Studium der indog. Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1921, p. 227 și 234, unde se dă toată bibliografia; I. Valaori, *Elemente de lingvistică indo-europeană*, București, 1924, p. 206. Kr. Sandfeld-Jensen, *Sprachwissenschaft*, Leipzig u. Berlin, 1915, p. 24, § 35, ne spune: „überhaupt gleichartige aufeinanderfolgende Laute oder Lautverbindungen nur einmal gesprochen werden, z. B. Hauptteil, feststellen für Hauptteil, feststellen; bei dieser sogenannten Haplogogie können auch ganze Silben schwinden wie tragikomisch für tragikokomisch, it. *calendimaggio* für *calende di maggio* (1. Mai-Fest in Florenz), deutsch Elend aus *elilendi* „Ausland, Verbannung“, engl. *eighteen* aus *eahtatiene*, frz. *idolâtrie* für *idololâtrie*, was übrigens von einigen als eine Art von Dissimilation aufgefaßt wird“. Și pentru Hofmann (Stolz-Schmalz-Leumann-Hofmann, o. c., p. 15) haplogogia în general se reduce „auf die gemeinsame Ursache der Schwierigkeit in der Aussprache bei einer unmittelbaren Folge gleicher oder ähnlicher Laute“.

¹⁾ Cf. ex. *Om de mirat la întregimea lui de sfaturi și de înțelepciune* (Miron Costin, *Let.*³, I, p. 326). *Ea nu avea în întregimea ei nimic poetic* (*Conv. Lit.*, XIX, 206, ap. Tiktin, o. c., 841).

afectivă una după alta pentru a alcătui o „geminție“, în care *cu totul* are menirea de a contribui cu expresivitate, adăogând la *tot* pe „tot ce are el“: *El iaste cu totul tot a diavolului* (Varlaam, *Caz.*, 195 a). *Uiți pre D-zeu și te faci tot cu totul lăcaș diavolului* (Mărg.², 213 a, ap. Tiktin, l. c.); *adecă nu e nici una întunecată, ci tot cu totul lumină și duh lucrându-se* (Gaster, *Chrest.*, II, 107).

În formele *cu totul lui tot* sau *cu totul-i tot*, care au trebuit să ne dea pe *cu totului tot*, s'a determinat printr'un atribut sau dativ posesiv la cine se rapoartă *cu totul*: *sfântul sănătos cu totului* (= „cu totul lui“, „al sfântului“) *tot s'au aflat*, etc.

Că este vorba de un posesiv, ne-o dovedește și forma *cu totului tot*, care se întâlnește și ea și are un pronume aton în dativul posesiv (pentru construcție cf. *trupulu-șu Isusă munci la Coresi, Ev. cu înv.*, 1581, ed. Pușcariu-Procopovici, p. 176, alături cu *trupu-și*, etc.): *Într'acea le vine moartea și-i ia [pe ei] cu totului* (= „cu totul său“ sau „lor“) *tot* (Înv. 1642, Cipariu, *Crest.*, 160, ap. Tiktin, l. c.). *Cugetul nostru, cu totului* (= „cu totul său“, s. „lui“) *au fost spre facerile de bine* (Uricariul, I, 80 (20)). *Gândul nostru au fost și este, și cu totului tot, cu pornire spre cele folositoare* (Uricariul, II, 2747/7). Tot un astfel de dativ pare a fi și *-atui* din arom. *cu totului* în exemplele citate (chestiunea cazului aromânescului *-alui* a pus-o incidental și o studiază acum amănunțit Th. Capidan; greșit E. Bacinschi, *ZRPh.*, XXVII, pp. 611—617: decalcat după dativul absolut slav; și A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. II, p. 435: < part. n.-gr. *-óndas*).

Că este vorba de „geminție“, ne arată forme ca: *Secol care a adus cu dânsul o civilizație cu totul și cu totul nouă* (Ghica, *Scrisori*, III, ap. Tiktin, l. c.); *[ei] nu erau tovarăși numai la biserică, ci, cu tot cu dascălul Luca, erau și mușterii lui moș Precu [cismarul]* (Sadoveanu, *Crâșma lui Moș Precu*, p. 41, ap. Tiktin, l. c.); *făcuse doi feți-logofeți cu totului cu totului de aur* (Ispirescu, *Leg.*¹, p. 63; *Leg.*², p. 69).

Exemplul *făcuse doi feți-logofeți cu totului cu totului de aur* (Ispirescu, *Leg.*¹, p. 63; *Leg.*², p. 69), în care *lui* sau *-i* ar trebui să se rapoarte la un plural, ne mai arată că sintagma după aglutinare și-a pierdut cu totul înțelesul sintactic pentru partea sa din urmă.

Aceeași este și situația grupelor *de totului, de totuluși și în totului, în totuluși*.

„Geminația“ este mai simplă în *totului tot*, înțeles *totul lui, tot*, în urma lipsei prepoziției.

2.) FORMELE DE DATIV ȘI GENITIV CU *ALI* ȘI *AL* PREPUS ÎN DACO-ROMÂNĂ.

În *Grai și suflet*, II, p. 52, T. Papahagi face următoarea interesantă observație: «Diferitele documente publicate¹⁾, ca și unele regiuni dialectele de astăzi ne ofer numeroase exemple de prepunerea articolului de genitiv (masculin sau feminin) înaintea substantivelor proprii, arătând posesiunea; în mai toate însă chiar genitivul atonf eminin *illa ei* a devenit *i* (< *ei* < *lei*). Tonicul *illa ei* s'a păstrat în aromână ca *lei*, corespunzător dr. (*ei*); neaccentuat, a devenit *li*, și precede numai substantive feminine, indiferent de genul substantivului care arată posesiunea. Sub această formă *-li-* s'a păstrat și în graiul Moșilor înaintea substantivelor chiar și masculine: „*Savina a li* Bodă; *Ioan a li* Lip“ (Albac), alături de genitivul *a lu*²⁾. Întrebuințarea acestui *a li* chiar înaintea substantivelor masculine e oarecum rară și se datorește contaminației aceluiași *a li* întrebuințat înaintea celor feminine: „*păru a li* Rafilă“ (= arom. „*perlu a li* Marie“).»

De această chestiune se ocupă apoi mai amănunțit Al. Procopovici în *Revista filologică*, I, pp. 249—295 și 323, unde dă și bibliografia documentelor în care se întâlnește forma feminină prepusă *ei, ii, îi, i* și *a ei > a ii > ai* (< *-lei* < *illa ei*, respectiv *a < ad + -lei* < *illa ei*). D-sa este de părerea că „*illa ei* postpus (enclitic) și *illa ei* antepus (proclitic) au avut exact aceeași evoluție formală“, deci forma *a li* este altceva: ea este un pendant al masculinului *ad illum > a lu* și poate corespunde unui *ad illa e* (acuz. plur. fem.) > **a le* > (cu *e* aton > *i*) > *a li*. „Cu timpul au dispărut distincțiile de gen și număr între *a lu* și *a li*, formele acestea devenind simple mijloace de exprimare a unui raport de posesiune, etc., deci auxiliare sinonime ale unor construcțiuni cu valoarea sintactică de genitive

¹⁾ Cf. bunăoară I. Bianu, *Documente românești*. Sau printre cele mai nouă, Al. Rosetti, I. c., 68, rândul al 9-lea, etc. — N. A.

²⁾ În transcrierea *Toma Ali-Moș* se ascunde același genitiv *ali* feminin: *Toma a li* Moș. — N. A.

și dative. În felul acesta s'a putut ajunge la *Ioan a li Petru*, în-tocmai precum se poate spune *lu Ana . . .*" (p. 251).

Pe p. 257—258 adaogă: »Oricum, T. Papahagi va fi având toată dreptatea, când, în legătură cu cele spuse despre *a li*, susține într'o notă subliniară că în „*Toma Ali-Moș* se ascunde același genitiv *a li* feminin: *Toma a li Moș*“. Mi se pare chiar că ne dă aci contribuția cea mai de preț în cursul expunerilor sale despre Românii din Munții Apuseni. Interpretarea aceasta se potrivește de altfel și cu informația pe care o avem de la V. A. I e c s a n d r i, *Poezii populare ale Românilor*, Buc. 1866, p. 76: „Unii din cântăreți numesc pe Toma Alimoș Toma alui Moș . . .“ (cf. și HEM. 879)» și încearcă apoi să explice pe *alimănit*, -ă, *alimăni*, *alivăni*, *alini*, *alină*, *alimori*, în legătură cu acest *a li*. Nu intenționez să intru aici în discuția amănuntelor date de Procopovici, nici a etimologiilor propuse de el, ci numai să-mi arăt și să încerc să-mi dovedesc credința că d.-rom. *a li* n'are nimic comun cu arom. *a li* (mai vechiu *a le*, cf. *irîa arșane a le Marie* în *Cod. Dimonie*, IV. *Jahresbericht*, p. 213, r. 18 și 28, precum și pluralul feminin al articolului prepozitiv *al*, *a*, *ai*, *ale*¹⁾). BCU Cluj / Central University Library Cluj

1. Nu este curată întâmplare că *a li* în aromânește, cum spune însuși Papahagi, „precede numai substantive feminine“²⁾, iar d.-rom. *a li*, cum se vede din exemplele date de Pa-

1) Observ doar că afirmația de pe p. 256 (nota) că „Auxiliarul *ali* se găsește la Aromâni și Megleniți și în Maramureș“ în ce privește Maramureșul este greșită, cum se vede din ce scrie însuși Procopovici deasupra liniei (cf. T. Papahagi, *Grăul și folklorul Maramureșului*, Buc., 1925, p. LXXI, § 74). Poate fi vorba numai de Moți. De asemenea este greșită și afirmația lui Al. Philippide, *Originea Românilor*, vol. II, *Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1928, p. 492, § 294, că „foarte rar (posed un singur exemplu) la masculinul singular se întrebuițează forma *ali*“ și în dialectul istroromân. Exemplul d-sale: *zis-a ali tșq'tse* are la I. Popovici, *Dialectele române*, IX, Partea a 2-a, Halle a. d. S., p. 9/24 (de unde este citat) următorul context: „*Cela maî micu zis-a la cela did, ali cîcê, ke l-a firut za cîcê*“ = „Cel mai mic i-a zis celui moș, sau tată, că l-a ținut de tată“. E vorba deci de *ali* „sau“ (v. Glosar, p. 87). S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București 1926, pp. 148—150, §§ 122—127, nu cunoaște forma *ali*.

2) Iată câteva exemple: genitiv: *di pri caplu ali nveaste* (P. Papahagi, *Basme arom.*, 6/7), *ninsumnată ca laea ali laie* (id., *ibid.*, p. 36/29, 129/33—34), *gura ali Muti* (id., *ibid.*, p. 75/23), etc.; dativ: *si-l da ali moașe* (id., *ibid.* p. 39/10), etc.

pahagi, se găsește aproape numai înaintea substantivelor masculine. Faptul din urmă ne îndeamnă să credem că întrebuintarea izolată și înaintea femininelor la Moți trebuie să fie un fenomen analogic.

2. Într'adevăr avem a face cu reducerea diftongului *-ui* din articolul masculin *lui*, care se întâmplă și când acesta este postpus, cum se poate vedea din următoarele exemple, unele culese tocmai de la Moți.

La Șt. Pașca, *Din Munții Apuseni*, în *Făt-frumos*, III—1928, p. 44, citesc :

Pə câmpu Bolduțuli

Pə castile Oltuli

În țara Hațăguli

Fata hărtăganuli

Și să ragă cuculi

Și să'nk'ină cuculi

În *Grai și suflet*, III, p. 329, găsesc exemplul *omu di-al draculi* din Râmnicul-Sărat, ceea ce ne arată că fenomenul este mai întins decât se pare la cea dintâiu vedere.

Poate tot aici trebuie să înșirăm și forma *api* = „apoi“ : *Grai și suflet*, III, 156, 367, 368, 369 (Prahova) 341 (Râmnicul-Sărat), etc.

Exemplele pe care le-am putut culege nu sânt prea numeroase, dar sânt concludente. *Ali* la Moți, ca și în *Toma Ali-Moș* = „Toma a lui Moș“, este masculin, iar dacă se întrebuintează câte odată și la feminine, el nu este decât tot corespondentul lui *lui*, întrebuintat greșit mai ales înaintea numelor de persoane feminine, care nu-și variază forma (cf. *a lui Mili*, *a lui Geni*, *a lui soru-mea*, chiar și *a lui Ana*, etc.).

3. Mai putem găsi și un al treilea argument, acesta indirect, în legătură cu o reală potrivire daco-, megleno- și aromână. Este vorba de forma de dativ și genetiv cu *al* prepus (cf. gen. d.-rom. : *Ion Algeorge*; dat. arom. : *Il dzisiră al Mitre*, P. Papahagi, *Basme arom.*, p. 67/27; gen. arom. : *feçorlu al pap*, id, ibid., p. 5, megl. *Petra al Chita*, Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, București. 1925, p. 149, § 92. Potrivirea a fost relevată de S. Pușcariu în articolul *Der lu- Genetiv im Rumänischen* (*ZRPh.*, XLI—1921, p. 79—80): „Wird der Sohn dagegen nach dem Vater benannt, so hört man

Ion al Gheorghe, was genau dem meglenitischen *Petra al Chita* und dem aromunischen *fiçorlu al Andreiu* entspricht. In diesem *al* ist ein *a + lu* zu sehen, das (gerade wie *unu calu > un cal*), durch Synkope das *u* verlor¹⁾.

În vreme ce în dialectul megleno- și aromân construcția cu *al* se găsește, cum se vede din cele trei exemple citate, întrebuințată atât pentru dativ, cât și pentru genitiv, în dialectul daco-român o găsim numai pentru genitiv. Dar aici a fost odinioară mult mai întrebuințată decât s'ar crede și, firește, nu este exclus să se fi întrebuințat și pentru dativ, însă exemplele

¹⁾ Pentru nașterea dativo-genitivului propozițional *a lu < ad illum*, la origine directiv (cf. *ad illum pertinens*, etc.), care, prin indicarea direcției apartinerii putând însemna posesorul, a ajuns un fel de genitiv posesiv articulat după trebuință (cf. *Fericita Maică a lu Isus* și *maica a mulți coconi* sau *în mijloculă a bărbtaș și a fumeae*), comp. dativalele romanice: eng., it., span. *al*, fr. *au*, port. *ao*, ap. Meyer-Lübke, *Romanische Grammatik*, II, § 101. -- Observ cu acest prilej că nu sânt de acord cu Pușcariu în privința explicării nașterii dativo-genitivului cu *lu* (față de *lui*) în românește. Pușcariu îl crede o „asyndetische Nebeneinanderstellung des bestimmenden und bestimmten Wortes“, construcțiune întrebuințată cu sensul unui genitiv latin în v.-fr. și v.-prov. „wenn das Nomen eine Personalbezeichnung, ein Eigennamen oder eine persönlich gefasste Sachbezeichnung ist (Meyer-Lübke, *Rom. Grammatik*, III, § 37), deci *la feauté l'empereur, freres sa femme*. De o parte din pricina că această construcție este posibilă în limbile romanice amintite și la plural (cf. *la terra mos enfans, li un les autres dient*), iar în limba română numai la singular, de altă parte pentru că ea se explică destul de ușor în cadrele limbii române, fără a avea nevoie de comparație, o cred identică cu construcția *a lu*. Construcția cu *lu*, cunoscută și în dialectele megleno- și istroromân, a trebuit să se nască din construcția cu *a lu* (cunoscută și ea atât dialectului meglenoromân, v. Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, p. 149, § 92, cât și celui istroromân, v. S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, pp. 148—150, §§ 122—127) prin falsă interpretare pe urma foneticei sintactice (reducerea, contragerea, suprapunerea sau haplogia a doi *a* care se întâlnesc) după cuvintele terminate în *a* (cf. *Oprina a lu Marcu Logo[faț]*, Bianu, *Doc. rom.*, I, Buc., 1907, p. 14, alături de *Piatra lu Craiu < Piatra a lu Craiu*, *Casa este a lu Toader alături de Am văzut casa lu Toader*, ca și paralela arom. *ali — li: ca laea ali laie*, P. Papahagi, p. 36/29, *cașa ali Mușata-a Loelui*, id., ibid., p. 51/21, *gura ali Muti*, id., ibid., p. 74/23, alături de *laea li lae*, id., ibid., p. 129/33—34, *muma li feată*, id., ibid., p. 494/29, etc.; ori chiar *al—li: feata -al Gone*, id., ibid., 10/13, alături de *Valea-l Șut*, id., ibid., 92/9. Asupra chestiunii *voiu reveni* altădată amănunțit, căutând să mă documentez cu numeroase exemple strânse din texte vechi și dialecte. (Din notele lui Procopovici, I. c., p. 254 și 256—257, nu se vede care este atitudinea sa în această privință).

de acest fel ne lipsesc. Iată pe cele pe care le-am putut strânge: *Negoe al Filip* (Cuv. d. bătr., I, p. 232, a. 1636, Corșori = Corbii-de-piatră, jud. Mușcel), *Bancsul al Kaluger*, *Oine* (= „Oanea“) *al Kaluger* (Archiv des Ver. für sieb. Landeskunde, XXXII — 1905, p. 598, Săcădate, jud. Sibiiu, a. 1720), *Koman al Simoie* („Simoaie“ < *Simu* sau *Sima*, ibid., Colun, jud. Sibiiu, a. 1720), *Stane* (= „Stană“) *al Kostan* (ibid., a. 1781); prin haplogogie: *Popa Gavril duhovnicul* (= „duhovnicul al“) *Cluciaroae* (ibid., p. 341, a. 1726), *Pe zapisul* (= „zapisul al“) *Buciumoae* (ibid., a. 1742), *Vasile bulibaș nepotul* (= „nepotul al“) *Țintoae* (ibid., a. 1761), etc.¹⁾

Privitor la timpul până când s'a întrebuințat această construcție, am găsit o lămurire în matricola botezaților din satul meu de naștere Zagra (jud. Năsăud), care s'a păstrat începând cu anul 1784²⁾. În ea am găsit următoarele nume cu *al*, alături de altele cu *a lui* (Nistor a lui Ilie Zinvel, Nastasia a lui Mic

¹⁾ Haplogogii sânt și: *Safta Iacomiasă* (Arhiva, VIII — 1897, p. 341, a. 1671), *cu voia Cluciaroae* (ibid., p. 341, a. 1709), *lângă casa Făinoae* (ibid., p. 341, a. 1724), *Răpa Pevițoae* (p. 342, a. 1756, 1764 și 1780) alături de *răpa Pevețoi[i]* (p. 342, a. 1756), etc., cum arată: *Gligoraș a Mărdăroae*, ibid., p. 341, a. 1733, *Drept șerbu a Buciumoae*, ibid., p. 341, a. 1741, etc. Tot așa și: *Feciorii* (= „feciorii-i“) *Stănculeasă* (ibid., p. 341, a. 1641; cf. *feciorii-i Șoldăneasă*, ibid., p. 332, a. 1640), *Nepoții* (= „nepoții-i“) *Ursăchioae stolnicese* (ibid., p. 342, a. 1752), etc. Forme greșite alcătuite după analogia celor de mai înainte, sânt: *Feciorilor Șoldăneasă* (ibid., p. 341, a. 1641), *Nacul ginerile Costandinasia* (ibid. p. 341, a. 1665), *Vasilie nepot Țintoaia* (ibid., p. 342, a. 1756), *fecior Mănzăroae* (ibid., p. 342, a. 1758), *Casăle Păscăloae* (ibid., p. 341, a. 1726), etc.

Nu vorbesc de excmple ca *Partea-i Ciolpănese* (ibid., p. 334, a. 1636 de 6 ori), etc., care pot fi interpretate fie ca haplogogii sau contrageri (*partea-i* < *partea ai*), fie ca forme cu *i* < *ii* < *ei* (cf. și Procopovici, I. c., p. 255, n. 1). Observ numai că *Costeș* din *adecă cu Mărie nepoata-i Costeș* (Arhiva, I. c., p. 335, a. 1717), de care se ocupă Procopovici, I. c., în lunga notă de pe p. 255, după toată probabilitatea trebuie cetit *Costes[ef]*, cu *s* aruncat deasupra lui *e* care trebuie cetit de două ori; cf. și *Un pământ Vasilie Vârnav de parte îi Ghiorghieș* (= „Ghiorghiese“) alături de *Parte îi Ghiorghias[ă]* (Arhiva, I. c., p. 335) și de mai multe ori *Vasilie Vârnav de-i Ghiorghiasă, de-i Ghiorghies[ef]*, (cf. *i Ciolpănese*, p. 334, etc.), *parte îi Ghiorghias[ă]* (ibid., p. 340).

²⁾ Matricola aceasta este scrisă în întregime de preoți români, cu nume cunoscute, astfel că forma *al* nu poate fi considerată ca venind de la streini, cum ar putea fi dacă am lua-o dintr'o seamă de documente din arhiva Bistriței.

Dumitru, etc.), *lui* (Luca lui Mani Lupul, Măria lui Sandul Corbul, etc.) și mai rar cu *a lu* (Maria a lu Istrate Pop, Savinca a lu Niculai Cucu, etc.) și *a* (Iacob a Simii Zinvel Tănase, etc.): Vasile al Bușcoiu Pintilie, Leontie al Drăgan Maxin, Ion al Zbreha Ignat, Tănase al Simion Dâmbul, Nechita al Drăgan Iuoan, Mihăilă al Gor[i]a Hurdii, Socie (= „Sofie“) și Luca al Mani Onișor, Anișoara al Ieremei Clepșa, Anisie al Drăgan Mihai (1786), Nistor al Goria Hurdii, Maria al Mani Ștefan, Gheorghe al Codău Onișor, Măria al Iuon Gătine[i], Pălagie al Andre[i] Pop Cene (1788), Lupul al Neamț Andrei, Agafta al Neamț Andrei, Gacie (= „Gafie“) al Hereș Tănasiu, Maria al Iuon Bumbul, Clement al Iuon Andrei Pop Cene (1802), Iuon al Constantin Gătiniu, Scridon al Bița Dumitru, Iuon al Dănilă Țirca, Dochie al Moise Onișor, Filoteiu al Pintelei Iepure, Iacob al Codău Andrei, Maria al Bulz Dănilă, Iuon al Sinvel Iuon, Pahomie al Sbreha Onișor, Constantin al Codău Gavrilă, Nastasiu al Iuon Hurde, Maria al Hilip Hurdii, Maria al Ștefan Hoștia, Maria al Dan Vasile, Vartolomeiu al Dumitru Moroșan, Șofronie al Dumitru Moroșan, Iuan al Hoștia Leontie, Grepina al Iuon Dănilă Popii, Iuon al Drăgan Pop Cene, Iuon al Morar Macavei, Gripina al Toader Sb[r]eja (1803), Senie al Man Simion, Nastasia al Turșan George, Evdochia al Iuon Dâmbul, Evdochia al Sima Morar, Alexie al Pintelei Man, Alexie al Nechita Sandul, Evdochie al Iuon Hurdii, Dănilă al Codău Gavrilă, Petre al Niculai Morar, Irina al Pintelei Pop Cene, Andre[i] al Ursul Pop George, Toma al Grigore Iepure, Maria al Iuon Ileni, Mărtian al Zinvel Tănase (1804), Irina al Dănilă Dan, Maria al Dorofte[i] Barbăroșie, Elena al Tănase Morar, Domide al Iuon Moldovan, Miron al Ierime[i] Toader Chira, Maria al Pintelei Man Onișor (1805), Vasile al Sima Man Onișor, Evdochie al Lehaci Grigore, Evdochie al Iuon Bumbul, Gafta al George Hurdii, Simion al Iuon Ileni, Timoftei al Oane Morar, Titiana al Ștefan Bucilă, Aftanasiu al Toader Lehaci, Marta al Iuon Fătului, Tecla al Iuon Goș, Grigorie al Drăgan Iuon, Grigorie al Constantin Pop Cenie, Luca al Drăgan Urs, etc. (1806), Grigorie al Iuoan Drăgan, Maria al Iacob Raos, Alexie al Cotoc Dănilă, Ștefan al Andre[i] Zinvel Petre, Maria al Marian Vasile, Mărtian al George Turșan, Pălagia al Constantin Gătine[i], Vartolomei al Login Ștefan Ilie, Șofronie al Iacob Lupul Popii,

Mattefi] al Lupul Bobul (1807), Ștefan al Macarie Zani, Tecla al Gheorghe Iacob Pop, Ana al Ilie Sima Pop Andrefi] (1808), Iftiile al Nechita Drăgan (1812), Mihail al Ioan Zbreha (1816).

După 1816 apar numai celelalte forme. Numele scriitorilor Ion și Vasile Algeorge, de origine din Sângeorz-Băi (jud. Năsăud), sânt deci forme reale și tot odată o dovadă că forma genitivului cu *al* eră cunoscută până la data amintită și în celelalte comune de pe Valea Someșului de sus, nu numai în Zagra.

Ca formă feminină am așteptă pe *ali*, cf. G. Weigand, *Die Aromunen*, II, Glosar, p. 291: „*a li* ist das [femininum] zu *al*“. Totuși matricola născuților și botezaților din Zagra nu cunoaște această formă, ci numai pe *ai*. Forma *ai* se găsește la copiii „nelegiuți“, pentru care este cunoscută numai mama: Ștefan ai Pălăguță Turșan (1797), Grigore ai Socie (= „Sofie“) Zinvel Luca, Iuon și Dochie ai Cătrine lui Neamț Andrei (1798), Parascheva ai Elena Hoștii (1799), Agata ai Tinie Cucu (1813), Ignat ai Gafte Durloi și Ilie, Ștefan ai Mărie Năsăudean (1819), Teodor ai Irine Hurbari, Gheorghe ai Oanii din Arieșul-de-pădure (1820), Ioan ai Ștefanie Durloi Ioan (1823), Titiana ai Mărie Năsăudean (1824), Măria ai Nastasie Bușcoi (1827). Câte odată se întrebunțează și la feminine *al*: Dochie al Nastasie Bușcoi (1794), Paladie al Zinvel Bița, Vartolomei al Maria Du[r]loi Ilie (1804), Catarina al Iliana Cotoc Gavrilă (1806), Glicheria al Maria Căienar, Grăpina al Safta Bușcoi Urs (1807). Tot așa, de altfel, și *a lui*: Nastasie a lui Nastasie Zinvel Luți (1807).

Găsim și cazuri când sânt numiți amândoi părinții: Gavrilă a lui Ioan Jigău și ai Varvarii, Raveca a lui Oniga Zinvel și ai Marie, Susana a lui Tănase Drăgan și ai Marie soața sa, etc. (1819), Dochie a lui Flore Turșan și ai Nastasie, Ion a lui Vasile Hoștea și ai Evdochie, Maria a lui Ion Candria și ai Nastasia, Maria a lui Sima Vătui și ai Nastasie, Varvara a lui Pavel Morariu și ai Pălaghie (1820).

Faptul întrebunțării numai a formei *ai* alături de *al* în această regiune este deci o dovadă indirectă că *a li* de la Moji n'are a face cu arom. *a li*.

3.) CÂTE 'JE' DISTRIBUTIV.

În *Revista filologică*, II—1928, pp. 99—101, L. Spitzer părăsește punctul de vedere comparativ, care vede în distributivul românesc invariabil *câte* pe gr.-lat. *kata* (cf. v. prov. *cada dos* = „câte doi“), și se pune pe cel al explicării în teritoriul limbii („*innersprachlich*“), alăturându-se la părerea că el trebuie pus în legătură cu pluralul fem. *câte* a lui *cât*, mai ales pentru că arom. *cadε* (< gr. *κατά*) are fonetismul cu *-a-*, nu cu *-â-* (cf. însă și forma cu *-â-*, *câti*, pe care o citează din *Antologia* lui T. Păpahagi, p. 307).

Deși părăsirea aceasta, numai pentru fonetism, a greco-latinului *kata* nu este destul de justificată (*kata* fiind aton în frază, ar fi putut da *cătă* > *câte*,¹⁾ iar această formă s'ar fi putut amesteca ușor cu formele de plur. fem. ale lui *cât*, fie acesta din *quantus*, *-a*, *-um*, ori din *quotus*, *-a*, *-um*, și să ne dea invariabilul *câte*, cf. *Dicț. Acad.*, II, p. 195), totuși să presupunem că distributivul românesc *câte* este identic cu plur. fem. *câte*.

În acest caz, pentru a-i da o explicație satisfăcătoare, nu putem pleca de la exemplul regional și probabil nou, deci impropriu pentru a-l pune la temelia explicării unui fenomen vechiu, și așa duși pe jumătate pe altă lume hohoteau din *câte*, de trebuia să-ți astupi urechile, care, după toate aparențele fiind brahilogic (poate trebuie întregit: „din câte puteri aveau“), are nevoie și el să fie explicat. *Dicț. Acad.*, II, îl glosează „din răputeri, cât au putut, foarte mult“, socotindu-l că este menit să afirme „intensitatea“. În același timp arată că, alături de această formă și de *d'a'n-câtelea*, adjectivul *cât* se întrebuițează cu sensul „mare, coșcogea, ... nu glumă“ și la singular: *Un baciū tânăr în cămașe, cu căta căciulă la o parte* (Caragiale, *S.*, 12/16): urmat de *mai*: *Snagovul e în mijlocul unei cătă mai bălți* (Odobescu, I, 449). Deci n'a ajuns încă să se fixeze definitiv în forma *câte*.

¹⁾ Forma intermediară *cătă*, am întâlnit-o în Ioan Tomici, *Cultura albinelor sau învățtură despre ținerea stupilor în magașinuri*, Buda, 1823, p. IV: „iară în vremea roirii cătă trei și mai mulți roi dintr'o matcă să iasă slobozi“; p. VII: „Nici e de lipsă de odată toți stupii, ci în tot anul cătă doi, trei, sau mai mulți, după puterea omului, se pot în magașinuri prentoarce“.

Având în vedere că adjectivul numeral *cât*, prin însăși natura sa este în rândul întâiu „interogativ“ (cf. *Dicț. Acad.*, II, 188: „În întrebări, prin cât voim să ne informăm asupra cantității: mărime, preț, număr, extensiune, măsură, greutate, grad, intensitate, iuțime, spațiu, timp...“), precum și faptul că el ne-a dat și alte expresii de origine evident interogativă (cf. d. ex. *cât pe ce*: *Vezi[și] la ce mă aduseși: Cât pe ce să te jertfești*, Beldiman, O. 74/1, în *Dicț. Acad.*, II, 190; *Cât pe ce eră să mă trimeată băbaca* [la Paris], Alecsandri, T., 345, *ibid.*; *Calul începe a sări în două picioare, forând, și cât pe ce să izbească pe stăpănu-său*, Creangă, P., 185/23, *ibid.*; repetat: *Și cât pe ce, cât pe ce, să nu-l ieie carul înainte*, Creangă, P., 41/16, *ibid.*; *cât ce, cât pe-acî*, etc.), mai curând trebuie să plecăm de la întrebări în care *cât* eră în legătură cu substantivele plurale feminine (*ori, dăți*), care alcătuiesc numerale multiplicative, etc., spuse allegro și uneori brahilogic¹⁾ din care apoi s'a generalizat în urma deseii întrebunțări²⁾: *De șapte ori câte de*³⁾ *70 de ori fac 490* (Mardarie, L., 3192) din *De șapte ori câte?* — *(De) 70 de ori fac 490*; *Câte de trei, patru ori pe an mergeă în Țara-leșească de prădă* (*Let.*, II, 263/31) din *[De] câte [ori]?*⁴⁾ *De trei, patru ori pe an mergeă în Țara-leșească de prădă*; *Obicinuind a se spălă câte de trii ori pe zi* (Drăghici, R., 149/10) din *Obicinuind a se spălă [de] câte [ori]?* — *De trei ori pe zi*; *Așa-mi vine câte-odată* (Jarnik-Bârseanu, D., 201) din *Așa-mi vine câte [dăți]?* — *Odată*; *Lupi și alte dihăni mi-au ieșit înainte câte-odată* (Creangă, P., 119/25) din *Lupi și alte dihăni mi-au ieșit înainte câte [dăți]?* — *Odată*; etc.

Și mai evidente sânt cazurile în care avem a face cu nu-

¹⁾ Pentru felul cum se schimbă modulația bazei propoziției în astfel de cazuri să se compare: *Cine, dracul, a văzut?* cu *Cine? Dracul a văzut?*, din care s'a născut expresiunea întâiu: ori *Cum șterg doi, trei galbenași din banc, numai ce-i auzi*: „*bonsoir la boeri*“ ori o *tund franțuzește pe furis* (I. Negruzzi, ap. Tikin, DRG, 1064 (cu „... numai ce-i auzi? — „*Bonsoir la boeri*“ ...

²⁾ Mă mărginesc să întrebunțez numai pe cele mai caracteristice din numeroasele exemple de *Dicț. Acad.*, III, 194—195.

³⁾ Acest *de* poate și lipsi.

⁴⁾ „În întrebări une-ori apare, prin atracțiune, înaintea lui *cât* prepoziția care va întovărăși răspunsul: *De cât timp ești bolnav?* — *De trei zile.* — *Cu cât vinzi merele?* — *Cu zece lei*“ (*Dicț. Acad.*, III, 188).

merale sau cu alte substantive cu înțeles mai clar: *Din fiecare fel de bucate luà câte niște* (Ispirescu, L., 39/26) din *Din fiecare fel de bucate luà câte?* — *Niște*; *Dintr'o lovitură îi tăiau câte trele capetele* (Ispirescu, L., 304/5) din *Dintr'o lovitură îi tăiau câte?* — *Trele capetele*; *Să le tipăresc toate câte una* (*Mineiul* (1776), 28) din *Să le tipăresc toate. Câte?* — *Una*; *Crâșmele cercă. Cercă una, cercă două. Pân' împlineà câte nouă* (Alecsandri, P. p., 137) din „... *Pân' împlineà câte?* — *Nouă*; *Merg răgute tinerele, câte trei, ori câte patru* (Jarnik-Bârseanu, D., 309) din *Merg răgute tinerele. Câte?* — *Trei*. — *Ori câte?* — *Patru*; *Câte una-una, căruțele sosesc la târla sau stâna, unde vânătorii au să petreacă noaptea* (Odobescu, III, 18/6) din *Câte?* — *Una-una* (cf. ung. *egy-egy* „câte unul“, născut în același chip), *căruțele sosesc*; etc. Chiar și: *Isvoresc din veacuri stele una câte una* (Eminescu, P., 243) din *Isvoresc din veacuri stele, una...* (cf. mai înainte *una-una*) — *Câte?* — *Una*.

Înțeles odată distributiv în legătură cu multiplicativele formate cu *ori* și *dăți*, care sânt feminine, și în legătură cu numeralele, dintre care zecile, sutele, miile sânt tot feminine, femininul *câte* a putut ajunge invariabil și să se întrebuițeze ca atare și în legătură cu masculine: *Nouă ne sânt datori oamenii mai câte puțin, numai câte o sută de bani* (Varlaam, Caz., II, 269); *Să plătească pre toată dzua câte 12 aspri* (Prav., 36); *Frații câte trei plecară* (Teodorescu, P. p. 137), etc.

Dar une ori întâlnim chiar și forma masculină: *Care câți* (= „câte“) *șese dinpreună vor cercetă trebuința* (*Uricariul*, IV, 289/9, *Dicț. Acad.*, I¹, 195), ceea ce ne poate îndemna și mai mult să credem că nașterea distributivului *câte* se poate explica în felul arătat mai sus. Acest exemplu adecă a putut fi la origine: *Care, câți?* — *Șese dinpreună vor cercetă trebuința*.

Fără a avea pretenția de a fi deslegat în acest chip definitiv chestiunea distributivului *câte*, socot construcția interogativă discutată mai sus ca una din construcțiile în care *cata* > *cătă* > *câte* a ajuns să fie confundat cu *cât*.

N. Drăganu.